

vanmillió pengős program ez, melynek felét építési segély formájában az állam fedezi. Szinte káprázatos fejlődést mutat egy másik iskolafaj: a középfokú polgári, amely Csonkagyarországon e legutolsó gyászos 10 év alatt számban csaknem megkétszereződött (az 1918-as 253-ról 412-re emelkedett, míg Nagymagyarországon egészben csak 550 volt). Semmikép sem áll tehát az a sokszor hallható rosszakaratú avagy tájékozatlanságra valló beállítás, hogy csak felső tanügyünk fejlődne („szükségtelenül”: ime épen a gyökér is milyen életerős és egészséges és milyen alapos gondozásban részesül!

Csak egy ilyen mindent összefogó alapos könyv győzheti meg a túlzott kritikára hajlókat is, hogy legjobb úton haladunk a fejlődés terén és hogy a mű szerzője, ki maga is egyik főmunkása a közoktatásügynek, mennyire átérezhette következő sorainak igazságát: «A mai magyar kultúrpolitika legfőbb feladatának tekinti a magyar nemzet kulturális felsőbbségének a szomszédos, balkáni jellegű népekkel szemben való fenntartását és megerősítését. Erre annál nagyobb szükség van, minél inkább akarja a nemzet alkotmányát demokratikus alapra helyezni, mert a politikai demokrácia csak ott egészséges és helyénvaló, ahol ezt a kulturális demokrácia megelőzte és biztosította.»

Koszó János.

Takáts Sándor: A török hódoltság korából. Genius, 1927. Takáts Sándor könyve a XVI. század végi és a XVII. századi uralkodó állapotokat írja le, tehát a már letelepedett törökök és magyarok viszonyát. A meggyengült török sem vezet hódító hadjáratokat, viszont a magyarok sem támadnak még. A végek élete: apró csatározások, rablások, egymásnak való kellemetlenkedések és barátkozások a könyv eseményei.

Takáts Sándor előadásmódja érdekes átmenet a tudományos és művészi feldolgozás között. Adatait tudományos módszerekkel gyűjti össze: levéltári kutatásokkal és egyéb történelmi dokumentumok gyűjtésével. Az összegyűjtött anyagot azonban már nem tudományos módszerrel dolgozza fel. Nem is gondol az adatok különböző szempontból csoportosítására, rendszerezésére, sem kidomborodó vonásokat, vezető elveket nem von el az eseményekből. Még csak nem is elemzi a

tényeket tudományos szempontból, meghagyja érintetlen egységüket. Nem megértetni akarja a kort, hanem leírni; az életét akarja újraalkotni. Legtöbbször kiragad egy-egy embert, török basát, vagy magyar kapitányt, leírja életét aprólékos gondnal és szeretettel és mert a kor viszonyai befolyásolják az egyének életét, mi is megismerjük ezeket az időkét az egyének életével együtt. De a szerző nem akar kort vagy egyént jellemezni. Ilyen nagy tervei nincsenek. Csak megszeretett néhány derék török urat és néhány derék magyar vitézt, tetszik neki a végbeliek harcoss, változatos élete és mert szereti őket, mert tetszenek neki ezek az események, hát leírja őket.

Látjuk a végbeliek pénztelenségét, nyomorgását, de vitézségét és hazaszeretét is, a törökök átlátszó ravaszkodását, amikor mindig a magyarokra kenik a békeszegés ódiáját az apró rablókalandokkal kapcsolatban, amit a magyarok hasonlóval viszonznak, de látjuk lovagiasságukat és sokszor őszinte barátságukat is a magyarok iránt. Takáts Sándor alapnézete szerint a törökök nemes és jó ellenfelek voltak, szinte öröm volt velük háborúskodni. A magyar urak, sőt asszonyok is jó viszonyban voltak velük: leveleztek, ajándékokat, kendőket, pokrocókat fogadtak el és vásároltak. A törökök rákaptak a borivásra, magyar íródeákokat tartottak, megszerették a magyar urakat, büszkéek voltak barátságukra és arra is van példa, hogy megszerették országunkat is, «a nyomorult földet» — mint akkor emlegették. A török meg magyar szépen el is csatázgatott volna, ha a németek nem zavarták volna meg mindig ezt az ideális háborút. Hol nem fizették a végbeli katonákat és ezzel rontották meg jókedvüket, hol meg diplomáciai okokból igyekeztek megakadályozni a magyar vitézek legfőbb mulatságát: a csatázgatást és a rablást. Takáts Sándor valószínűleg a korszak ilyen felfogását tartja műve legnagyobb érdemének, mert ha alkalma van rá, az ilyen irányú fejtegetéseibe kedvvel merül bele.

Mégsem ez a legnagyobb írói érdeme, hanem melegen érző szíve. Takáts Sándor egyaránt szereti a Thengöldi Bornemissza Jánosokat, Szokolli Musztafa, Kadisáde Mi basákat és a «részegek» Ibrahim beglerbéget. Velük búsul a bajban és velük örül a sikerben. Sem a basák, sem a kapitányok nem kompli-

kált jellemek, sőt egyáltalában nem jellemek, csak vitéz és lovagias katonák, akik igen a szívéhez nőttek a szerzőnek. Ez a meleg, szinte apai szeretet a könyv egyik legnagyobb szépsége: megszeretteti velünk a szereplőket, meg a szerzőt is. Ez a meleg apai szeretet ugyan néha botlásba is viszi, mert a nagy szerető lelkesedésben észre sem veszi, hogy ugyanazt az eseményt meséli el más nevekkal és más színhelyen, ahogy az apa sem veszi észre sokszor, hogy hallgatóit untatja fiának egy már többször emlegetett kedves vonása vagy hőstette.

Takáts Sándor másik nagy érdeme zamatos magyar nyelve, amelyet a kor ismeretéből és szeretetéből eredő, izlésesen mérsékelt archaizálása tesz még kedvesebbé. Az elbeszélés, a mesélgetés stílusában közli velünk adatait. Nem élezi ki a helyzeteket, nincsenek csattanói, se meglepő fordulatai. Előadásának bája éppen ebben a keresetlen egyszerűségben, a minden mesterkéltségtől való mentességben van, amelyet még növel lépten-nyomon megjelenő meleg kedélye. Aki szeret jó vacsora után a melegre fűtött szobában egy pohár bor és egy jó szivar mellett elbeszélgetni a régi időkről, annak tetszeni fog Takáts Sándor könyve is.

Fábián István.

Kozma Andor Petőfi-je. (Költői regény. Bp. 1927. 248 l. Pantheon-kiadás.) A Petőfiről szóló költői igényű művek legtöbbjét valamely külső alkalmisság (márciusi ünnepek, évfordulók, szoborleplezés stb.) hozta létre. Ez a magyarázata annak, hogy a különben gazdag s formailag és műfajilag változatos teremben aránylag oly ritkán a művészi öncélúság nyomai. Az indítékul szolgáló hangulat selyemfátylán ugyanis gyakran csak tört fényvel csillog át a tárgy költőisége, amiből megérthető, hogy a segesvári nagy halott kultuszát ápoló költői emlékek hatalmas sorából Arany János, Endrédi Sándor és Herczeg Ferenc ismert művein kívül alig egy pár él a köztudatban. Utóbbiak csoportjába tartozik Kozma Andornak több, e tárgykörbeli verse közül a százéves fordulókort írt szép Petőfi-szimfóniája. A szatirái s heti krónikái révén nem kis népszerűségnek örvendő költő most egy vaskos kötetre terjedő munkával lepté meg az irodalom barátait: verse foglalta Petőfi életrajzát, még pedig igen pontos időrendben s egészen aprólékos részle-

tességgel. A kísérlet nem új, mert vagy negyven évvel ezelőtt Mátray Lajos és Váradi Antal is megpróbálkoztak hasonlóval, sőt a centenárium alkalmából Hamvas Józseftől is jelent meg egy Petőfi című négy énekes költői elbeszélés. Mindezek azonban sokkal rövidebbek a most megjelenőnél és több szabadsággal alakítják tárgyukat.

Kozma Andor «költői regény»-nek nevezi munkáját, mintha azt akarná mondani, hogy íme az élet a maga lát-szólag száraz tényeivel olykor méltó versenytársa a legcsapongóbb alkotó képzeletnek. Ez így is van, és ha Kozmának csakugyan ennek bemutatása volt a célja, akkor könyve e felfogás igen érdekes megvalósításának tekintendő. Csak az a kérdés, hogy a késsen kapott anyagnak ilyen fokú bármily bravúros technikai készsége valló felhasználása nem esik-e a művészi eredetiség rovására? Mert igaz ugyan, hogy a költészet hatása nagyrészt formai mozzanatokon fordul, csak hogy e mozzanatok elsősorban az alakítás mikéntjére, tehát a műformára s nem csupán verstechnikai ügyességre vonatkoznak.

A kilenc énekre oszló mű szerkezeti tagoltsága s az egyes részek felírása (Csillaghullás, Bolygóúz, Örvény, Marstól Minerváig stb.) azt mutatja, hogy Kozma a krónikás közlésen túlmenő becsvágygal dolgozott, de viszont az adatokhoz való ragaszkodás mégis csak a történelmi énekek fényeserű előadását idézi az olvasó szívébe. A költő szinte feltűnő tartózkodással húzódik félre, hogy helyet adjon az élet realitásának s csupán egy-egy jelző vagy alkalmi reflexió útján juttatja kifejezésre a szereplőkhöz és helyzetekhez való érzelmi viszonyát. E túlzásba vitt objektívítás lehet a magyarázata annak is, hogy az alakok belső rajza szinte eltörlődik az egymásra toluló külső mozzanatok mellett. Oly öntudatos költőnél, mint a kitünő szerző, ez az eljárás kétségtelenül meglepő. Lehet azonban, hogy e körülmény a tárgy és műforma főntebb jelzett egyéni felfogásán alapul. A könyv kiállítása izléses, de helyesírása nem fedi az Akadémia szabályait (attya 78, 91. l. stb.; cigány, gúnynyal, fenkölt stb.). Mi oka lehet e különösségnek? Vagy csupán sajtóhibákról van szó? *K. Gy.*

Gragger-émlékkönyv — németül. (Aus den Forschungsarbeiten der Mitglieder des ungarischen Instituts und